

Гумар абнадзейвае

Лепей жартаваць, чымся гараваць! Сярод беларускіх літаратараў ёсць скептыкі і меланхолікі, а ёсць веселуны і жартаўнікі, якія заўважаюць недарэчнасці толькі з усмешкай. Аўтараў, шчодрых на добры настрой, аб'яднала выдавецтва «Чатыры чвэрці», дзе ў 2014 годзе была заснавана серыя «Несур'эзна пра сур'эзнае». Сёння ў гумарыстычнай бібліятэцы выдавецтва налічваецца ўжо дванаццаць кніг — добрая лічба, каб падагульніць зробленае.

ПАЭТАМ

Нават калі шанюны чытач не аматар жартаў, але займаецца літаратурнай работай ці тым больш піша вершы, у гэтай серыі яго чакаюць тры выдатныя кнігі, якія ўздзімаюць не толькі настрой, але і прафесійную кампетэнцыю. Гэта «Тарыбары» Анатоля Эзака (2015), «Прыколы ад Міколы» Міколы Шабовіча (2015), «Эх, мне б — Дункан» Пятра Радзечкі (2016). У першых дзвюх кнігах змешчаны выключна літаратурныя пародыі, у трэцяй яны складаюць ладны раздзел.

Літаратурная пародыя — камічнае наслідаванне мастацкаму твору, часцей за ўсё — высмейванне няўдалых вершаваных радкоў. Таму парадыста можна лічыць родным братам літаратурнага крытыка. Каб патлумачыць у крытычным ці літаратуразнаўчым артыкуле, чаму словы кепска спалучаюцца ў страфе, а пэўны выраз атрымаўся няўдалым, патрэбны грунтоўны семантычны ці стылістычны аналіз, які можа быць дастаткова складаным для ўспрымання. Пародыст падыходзіць да паэтычных няўдач больш свабодна і творча, таму пародыя нашмат больш эфектыўная за аналітычны артыкул.

Дзякуючы хвосткаму вершыку адразу робяцца відавочнымі банальнасці, недарэчнасці і пралікі, якія не давялося схваць за натхнёнасцю ці глыбакадумнасцю. Напрыклад, вось як адгукнуўся Анатоль Эзак на правакатывы радкі Кастуся Жука «...Па расхрыстаных лугах / Ходзяць ногі, ходзяць думы...»:

*То не жартачкі, а жак!
І не сніцца ўсё нібыта...
Па расхрыстаных лугах
Ходзяць рыфмы,
Ходзяць рытмы.
Ходзяць вобразы і словы
Па лугах зусім няспешна...
Быў бы з пугай пастуховай,
Дык загнаў бы іх у вершы.*

У шэрагу аўтараў, чые паэтычныя радкі сталі нагодай для ўсмешкі Анатоля Эзака, Міколы Шабовіча і Пятра Радзечкі, — не толькі малавядомыя літаратары, але і знакамітыя творцы: Анатоль Вярцінскі, Навум Гальпяровіч, Леанід Дранько-Майсюк... У кожнага здараюцца не лепшыя радкі — таму не варта крыўдзіцца на парадыстаў. Тым больш, што літаратурныя пародыі, працитаныя

цягам аднаго вечара, потым неаднойчы прымусяць нешта выкрасліць ці перапісаць і такім чынам удасканаліць свае творы.

Літаратурная пародыя неабавязкова ўтрымлівае адмоўную ацэнку вершаваных радкоў. Гэта можа быць усмешка з героя твора, які, напрыклад, дэманструе дзіўнае, эгаістычнае стаўленне да аб'екта сваёй сімпатыі. Добрая пародыя — гэта таксама раскрыццё з'явы, пачуцця, якое было ў вершы прыхаваным, завуляваным. Такіх твораў нямала ў Анатоля Эзака, асабліва ў самым вялікім раздзеле «Маштабы каханьня». Нават «гладкія» радкі робяцца нагодай для іроніі ды інтрыгоўнай гісторыі...

РАЗНАСТАЙНА!

Тэма прыватных дачыненняў — адна з самых запатрабаваных сярод гумарыстаў. Мужчыны любяць апісваць лікантныя камічныя сітуацыі, а вось жанчыны часцей імкнуцца праз гумарыстычныя вершы нагадаць пра сакрэты сямейнага шчасця ды пра тое, як важна кабеце быць часам хітраватай і стрыманай, каб у доме панаваў лад. Знакамітае выслоўе «бабу б'е не мужык, а язык» стала нагодай для большасці твораў Надзеі Салодкай («Смеху варта», 2015). Надзея Стэфанаўна — адна з трох аўтарак-жанчын серыі «Несур'эзна пра сур'эзнае». У пераважна мужчынскай суполцы кампанію ёй склалі Ірына Фамянкова («Смех для всех») і Рэгіна Рэўтовіч («І смех і гора»).

Вядома, свет гумарыстычных твораў — гэта пераважна прадказальныя сюжэты, сітуацыі, канфлікты, добра вядомыя вобразы-тыпажы. Нядобрая жонка настаўляе рогі мужу, дзядкі заглядаюцца

на даўганогіх дзяўчат, медыкі здзіўляюць пацыентаў сваёй непасрэднасцю, зяць марыць нашкодзіць цешчы: «*Паеду летам на Гаваі! / Дарагавата, не бяда. / Казалі мне, што там бывае / Заўсёды чыстая вада. / Для жонкі сонейка навалал, / Для дзетка — белы пляж дугой. / І ў акіяне ёсць нямала / Акул для цешчы дарагой*» (Уладзімір Цанунін).

Высмейваюцца недарэкі, гультаі і п'янчугі, людзі несумленныя, безгаспадарлівыя, захопленыя віртуальным жыццём. Аб'ектам кпінаў (так бы мовіць, з вясковага пункту гледжання) часта паўстаюць гараджане, якія адвыклі ад працы альбо не ўмеюць ашчаджаць грошы. Носьбітамі гэтых адмоўных якасцей нярэдка робяцца «гарадскія» ўнукі, якія здзіўляюць вяскоўцаў сваімі размовамі.

У серыі «Несур'эзна пра сур'эзнае» можна адшукаць творы розных жанраў: эпіграмы, байкі, паэтычныя перапрацоўкі легенд і народных казак, вясёлыя апаведы, палітычную сатыру. Так, успаміны пра савецкую эпоху натхнілі Міколу Чарняўскага на «Оду вадзе»: «*У нас на ўсё быў дэфіцыт, / У нас на ўсё быў свой ліміт. / Адной вады не шкадавалі, / Яе муцілі, / Разлівалі. / На сходах розных выступоўцы / Пілі графінам, / Не па стопцы. / Ракой*

цякла яна ў даклады, / Што ёсць вада, / Былі ўсе рабы. ...».

На агульным гумарыстычным фоне вылучаюцца творы, якія адрозніваюцца настраёнасцю, больш блізкія да лірычнага верша. У кнізе Міколы Чарняўскага «Гарэм на балконе» (2017) гэта, напрыклад, верш «Дуля з макама», дзе аўтар з настальгіяй згадвае мак як найлепшую прысмаку дзяцінства і спачувае расліне, якая амаль знікла з гарадаў: «*Мак... Ён быў для нас прынадай: / Частаваў не раз дзяцей, / Як улётку спеў на градах / Ён, цыбаты дабрадзей*».

Дарэчы, у серыі «Несур'эзна пра сур'эзнае» ёсць і адметныя выданні, дзе гумарыстычныя творы дакладна не пераважаюць над іншымі. Гэта зборнік апавяданняў гомельскага пісьменніка Васіля Ткачова «На всё село один мужик» (2015) і зборнік вершаў Міколы Маляўкі «Нябесны фатограф» (2016). Сёлета ж новыя кнігі ад выдавецтва «Чатыры чвэрці» займелі Уладзімір Цанунін

і Казімір Камейша. Зборнік Уладзіміра Цануніна «Люстэрка» ўсцешыць чытача тэматычнай разнастайнасцю, бо тут сабраны жарты на ўсе выпадкі жыцця. Вершаваныя анекдоты і гумарыстычныя вершы падзелены на дзесць раздзелаў: «Не шпрыцом выціснута», «П'яныя выбрыкі», «Школьныя замалёўкі», «Пра людзей у пагонах»... Кароткія дасціпныя творы Уладзіміра Цануніна — аптымістычная нагода, каб распачаць знаёмства з серыяй. У кнізе Казіміра Камейшы «З агню ды ў прысак» ладную частку скла даюць нататкі, замалёўкі, мініяцюры:

«Памахаўшы ў наветры новым паэтычным зборнікам, мой знаёмы прызнаўся слухачам:

— Гэта кніга вельмі дарагая мне... — зрабіў паўзу і дадаў: — Бо я выдаў яе за ўласныя грошы».

ПРА ЛІЧБЫ

Кароткі агляд кніг, якія выйшлі ў серыі «Несур'эзна пра сур'эзнае», дазваляе вельмі добра ўявіць іх верагодных чытачоў. Вядома, гэта будуць не гарадскія інтэлектуалы, а вяскоўцы, жыхары невялікіх мястэчкаў, якія любяць рыбалку, гадуць курэй ды коз, жартуюць з недарэчных тостаў «філолухаў», лечацца настойкай з мухамораў — рыхтык, як у творах дасціпных гумарыстаў. На стале ў вясковай хаце не пабачыш новую кнігу Сяргея Дубаўца ці збор твораў Уладзіміра Дубоўкі. А вось кнігі Міколы Чарняўскага, Надзеі Салодкай ці Міколы Маляўкі з лёгкасцю можна ўявіць у сялянскім інтэр'еры. «Несур'эзна пра сур'эзнае» — надзвычай дэмакратычны праект, які прадугледжвае шырокую чытацкую аўдыторыю (напрыклад, у кожнай кнізе можна знайсці вершык, які пацешыць маленькіх чытачоў). Таму добра ўяўляюцца і больш маштабныя рэчы.

...Вось на аўтамабілі выдавецтва з лагатыпам серыі аўтары двойчы на месяц выпраўляюцца ладзіць святы гумару ў беларускіх вёсках і мястэчках. Тры літаратары і адзін гарманіст — ужо неблагая вандруючая каманда. За выхадныя можна наведваць вёсак сем — узяць людзям настрой, прадаць кнігі і да таго ж прасоўваць брэнд выдавецтва. Вясёлыя фэсты сабралі б наведнікаў, бо праграма сельскіх ДК не цешыць разнастайнасцю...

Цалкам магчыма, што прэзентацыі кніг адбываюцца неаднойчы, у тым ліку на радзіме творцаў — у Вілейцы і Станькаве, у Патапаўцы і Бадзеньях. Аднак тыраж кніг, якія выходзяць у серыі «Несур'эзна пра сур'эзнае», няўхільна зніжаецца: ад трохсот да дзевяноста дзевяці асобнікаў. Талант аўтараў і праца выдавецтва па невытлумачальных прычынах запатрабаваны нашмат менш, чым можна было б чакаць. На шчасце, самі аўтары гэта не вельмі засмуціць: пажартуюць нязлосна, напишучь новую байку ці эпіграму. Смех — найлепшыя лекі, і дванаццаць кніг беларускага гумару — дзейсная зброя супраць дэпрэсіі!

Алесь ЛАПЦКАЯ

КЛАСІЧНАЯ ЛІЧБА

Калі гартаем збор твораў вядомага паэта, то часам спыняем сябе на думцы, што не кожны верш настолькі канцэптуальны ці адметны ў мастацкім плане, каб захапіць амматара літаратуры. Затое ў зборы твораў альбо ў шматлікіх паэтычных зборніках абавязкова знойдзецца некалькі дзясяткаў вершаў, якія будуць сапраўднымі залацінкамі прыгожага пісьменства. Калі такіх вершаў набярэцца цэлая сотня, то мы дакладна маем справу з класікам! «100 вершаў» — новая кніжная серыя выдавецтва «Мастацкая літаратура». Першая кніга серыі — «Я зноўку тут» Міхася Стральцова. Да блізкага ўжо юбілею Пімена Панчанкі выйшаў з друку другі зборнік — «Сэрца маё».

Адметнасць кніг — цікавае мастацкае афармленне. Беларускія чытачы даўно прызвычаліся, што зборнік вершаў — гэта прывабная вокладка і «сухія» чорна-белыя старонкі. У серыі «100 вершаў» вока цешаць шматлікія ілюстрацыі: на добрую паэзію не шкада і двух

дзясяткаў каляровых старонак. Для афармлення кнігі Міхася Стральцова выкарыстаны работы жывапісца, «фотарэаліста» Валерыя Шкарубы. Рэпрадукцыі карцін выдатнага пейзажыста Гаўрыіла Вашчанкі аздабілі зборнік Пімена Панчанкі.

Што падштурхнула выдавецтва запачаткаваць новую серыю? Распавядае Віктар Шніп, укладальнік зборнікаў і галоўны рэдактар выдавецтва «Мастацкая літаратура»:

— Мы заўважылі, што фаліянты старонак на трыста, у якіх акрамя вершаў няма за што зачэпіцца воку, не збіраюць патрэбныя бібліятэчныя заказы. А 200 — 300 асобнікаў для кнігарань выдаваць не выпадае. Кніжкі будуць вельмі дарагія і мала хто іх купіць. Таму мы і прыдумалі серыю «100 вершаў». Такая колькасць твораў можа змясціцца на 70 — 140 старонках. Звярнуліся ў Нацыянальны мастацкі музей з прапановай, каб гэтая серыя была нашым супольным праектам. Ідэю ў музеі падтрымалі. Мы аддаём рукапіс кнігі ў музей, і мастацтвазнаўцы вызначаюць, творы якіх мастакоў будуць добра пасаваць да вершаў.

У наступным годзе ў серыі «100 вершаў» пабачаць свет кнігі Уладзіміра Караткевіча «Беларуская песня» і Яўгеніі Янішчыц «Каханьня сад і ластаўка вясны». Пакуль што ў новай серыі будзе прадстаўлена толькі класіка.

Юлія ШПАКОВА

